

відносини права соціального забезпечення можуть бути віднесені до соціально-зобов'язальних правовідносин недовірливого характеру. Вони існують як відносини правові завдяки тому, що суспільство прийняло на себе обов'язок здійснювати розподіл фондів соціального забезпечення і надавати громадянам (іншим фізичним особам) пенсії, допомоги, інші виплати, послуги тощо [4, с. 68]. Однак, виходячи із сучасного національного законодавства, можна констатувати набуття окремими правовідносинами із соціального забезпечення приватноправового характеру. Наприклад, це можна сказати про правовідносини з недержавного пенсійного страхування.

Окремі вчені з огляду на останню тенденцію пропонують визнати, що є дві галузі пенсійного права, маючи на увазі публічне і приватне. Так, І. Р. Маматказін зазначає, що право соціального забезпечення все-таки розташоване тільки у сфері публічного права, а включати в право соціального забезпечення нові приватноправові рішення окремих пенсійних питань навряд чи вірно, по-перше, у силу самого змісту галузі, по-друге, на думку цього автора, неправильно поєднувати в одній галузі права полярні публічно-правові і приватноправові правовідносини. Отже, усі відносини приватноправового характеру з пенсійних питань функціонують поза межами права соціального забезпечення, хоча і близько до нього, робить висновок цей науковець [7, с. 18].

Окремі вчені до особливостей правовідносин із соціального забезпечення відносять перерозподільний та соціально-аліментарний характер. Прихильниця цієї точки зору Н. М. Стаховська зазначає, що правовідносини із соціального забезпечення за своєю суттю є перерозподільними відносинами, а за характером – соціально-аліментарними, оскільки вони в юридичній формі виражають і закріплюють економічні перерозподільні відносини щодо витрат відповідних суспільних фондів споживання (Пенсійного фонду, Фондів соціального страхування, Державного бюджету тощо) на задоволення життєво необхідних мінімальних потреб непрацездатних та деяких інших, визначених законодавством, верств населення. Аліментарність обумовлюється тим, що основне завдання правовідносин із соціального забезпечення – задоволення потреб відповідних категорій громадян – здійснюється в переважній більшості на безеквівалентній основі без попереднього та подальшого відшкодування (у повному обсязі) сплачених коштів або наданих пільг, послуг тощо. (на відміну від правовідносин деяких інших галузей права, як, наприклад, більшості цивільних правовідносин – купівлі-продажу, обміну, поставки тощо, які реалізуються шляхом безпосереднього відшкодування вартості набутого майна, отриманої послуги; або трудових правовідносин, що побудовані за принципом виконання тієї чи іншої роботи (застосування праці фізичної особи) за певну грошову винагороду та ін.) [8, с. 53].

Висновок. На завершення хотілося б підкреслити, що дійсно, виходячи з того, що більшість відносин, які входять до предмета права соціального забезпечення, базуються на страхових засадах не можна говорити про аліментарність як характерну рису всієї сукупності зазначених відносин. У той же час правовідносини зі спеціального пенсійного забезпечення можна з певною часткою умовності назвати аліментарними. Таким чином, правовідношення із спеціального пенсійного забезпечення – це виникле на основі норм права соціального забезпечення вольове, конкретизоване, перерозподільне та відносно аліментарне відношення фізичної особи (сім'ї), яка має право на спеціальне пенсійне забезпечення, та Пенсійного фонду, в якому фізична особа (сім'я) наділена правом регулярно в певні строки одержувати призначену пенсію у встановленому розмірі, а Пенсійний фонд – обов'язком її виплачувати.

Список бібліографічних посилань

1. Теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 368 с.
2. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учеб. для вузов. М. : Юрайт, 2014. 432 с.
3. Андреев В. С. Право социального обеспечения в СССР : учеб. 3-е изд. М. : Юрид. лит., 2007. 352 с.
4. Иванова Р. И., Тарасова В. А. Предмет и метод советского права социального обеспечения. М. : Юрид. лит., 1983. 188 с.
5. Право социального обеспечения России : учебник / М. О. Буянова, К. Н. Гусов и др. ; отв. ред. К. Н. Гусов. 4-е изд., перераб. и доп М. : Велби ; Проспект, 2008. 640 с.
6. Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні : курс лекцій. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 288 с.
7. Маматказин И. Р. Процедурные правоотношения, возникающие в России в связи с действием Закона о государственных пенсиях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Пермь, 2000. 162 с.
8. Стаховська Н. М. Відносини в праві соціального забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2000. 202 с.

Одержано 01.11.2019

УДК 342.9

Анатолій Трохимович КОМЗЮК,

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-7377-9241>

ПРО АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасний етап реформування вітчизняного адміністративного права вимагає не тільки розробки та прийняття нових нормативних актів та оновлення існуючих, але і проведення наукових досліджень, спрямованих на формування сучасного розуміння публічно-правових явищ, та їх впровадження правотворчу і правозастосовну діяльність. Завдяки

цьому має бути створено сучасну доктрину адміністративного права, на основі якої й буде оновлюватися адміністративне законодавство та практика його застосування. Відтак можна говорити про два види актуальних завдань адміністративно-правових досліджень – теоретичні та теоретико-прикладні.

Завдання першої групи безпосередньо пов'язані із формуванням нової доктрини адміністративного права, тобто розробкою його концептуальних положень, в яких відображається розуміння його соціального призначення, змісту та структури. Першочерговим в цьому плані, а також одним із найбільш дискусійних є визначення предмета адміністративно-правового регулювання, який одночасно має окреслити межі цього регулювання. Аксиоматичним, як уявляється, тут має бути загальнотеоретичний підхід до розуміння предмета правової галузі виключно як однорідних відносин. Тому осмислення сутності та видів відносин, які становлять предмет адміністративного права, є найбільш актуальним завданням сучасних адміністративно-правових досліджень, адже від визначення цього предмета залежить і розуміння предмета зазначених досліджень.

Наступним важливим завданням є окреслення системи адміністративного права. Останнім часом Міністерство освіти і науки прийняло кілька документів, якими фактично на офіційному рівні закріпило розуміння цієї системи, правда, в різних документах з незрозумілих причин використано різні підходи. Зокрема у Програмі другого блоку єдиного фахового вступного випробування – тесту з восьми базових правничих дисциплін..., затвердженій наказом МОН України від 7.02.2018 № 115 [1] ця система представлена Загальним адміністративним правом і Особливим адміністративним правом. А в Примірному переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право», затверджені наказом МОН України від 28.12.2018 № 1477 [2] до них додано ще й Спеціальне адміністративне право, яке стосується виключно публічного адміністрування у різних сферах і галузях і правових категорій взагалі не містить. Відтак подальші наукові дослідження мають бути зосереджені на визначенні змісту Особливого адміністративного права, використовуючи при цьому, як уявляється, сукупність правових підгалузей на що ми вже звертали увагу [3]. Проблема полягає не тільки у розумінні їх видів та назв, але і у віднесенні окремих з них саме до Особливого адміністративного права. Маються на увазі службове право та адміністративно-деліктне право. На нашу думку, ці підгалузі об'єднують норми, які є загальними для всіх інших сфер регулювання, тобто підгалузей, тому їх варто залишити у структурі Загального адміністративного права.

Останніми роками активізувались дослідження принципів адміністративного права. Можна згадати кілька ґрунтовних праць, присвячених цим питанням, проте потреба в аналізі зазначених принципів і особливо проблем їх реального втілення у нормативних джерелах та практиці правозастосування зберігається.

Ще однією актуальною проблемою залишається дослідження адміністративних процедур. В юридичній літературі розуміння процедурних питань діяльності суб'єктів публічної адміністрації досі є дискусійним. Превалює при цьому точка зору щодо управлінської природи адміністративного процесу, яким багато дослідників вважають і діяльність суб'єктів публічного управління (адміністрування), і адміністративних судів, тим самим об'єднуючи різні за юридичною природою відносини. Допускаючи можливість продовження наукової дискусії щодо використання термінів «адміністративний процес» і «адміністративна процедура», все ж варто наголосити на неприпустимості об'єднання в одному понятті різнорідних явищ.

Досі залишається дискусійним розуміння сутності адміністративно-деліктного права та його місця в системі права адміністративного. Існування такої підгалузі усвідомлено порівняно недавно, тому її методологічні питання досліджено ще недостатньо. Існуючі дослідження ґрунтуються на застарілій нормативній базі, яка закріплює підстави, зміст та процедури адміністративної відповідальності в Україні, при цьому не визначаючи навіть її поняття. Відтак до завдань наукових пошуків варто віднести з'ясування сутності та джерел адміністративно-деліктного права, формування пропозицій щодо реформування його головної нормативної основи – Кодексу про адміністративні правопорушення. Про необхідність розробки та прийняття нового Кодексу про адміністративні проступки, в якому було б враховано всі проблемні питання регулювання адміністративної відповідальності, адміністративісти говорять вже не один рік, проте ситуація ніяк не змінюється.

Величезний простір розкривається у дослідженнях адміністративно-правових підгалузей, які утворюють Особливе адміністративне право (про Спеціальне адміністративне право, на нашу думку, треба просто забути як невдалу пропозицію). В наш час проблемою є визначення самого переліку таких підгалузей, не говорячи вже про повне розкриття їх змісту. Для закладів вищої освіти системи МВС України особливий інтерес становить поліцейське право, причому, для досліджень як теоретичного характеру, так і теоретико-прикладних, результатом яких мають бути рекомендації щодо вдосконалення конкретних питань поліцейської діяльності. До числа найбільш актуальних належать дослідження поняття, принципів та змісту поліцейської діяльності, визначення видів та адміністративно-правового статусу її суб'єктів, характеристика засобів та процедур цієї діяльності тощо.

Зрозуміло, що перерахованим актуальні завдання адміністративно-правових досліджень не вичерпуються. Це лише найголовніші, можна сказати глобальні їх завдання, які можна диференціювати і поглиблювати, а також оновлювати зі зміною актуальних завдань соціально-економічного та політичного розвитку держави.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Програми вступного випробування: наказ Міністерства освіти і науки України від 07.02.2018 № 115 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0115729-18/stru> (дата звернення: 23.10.2019).

2. Про затвердження примірному переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право»: наказ МОН України від 28.12.2018 № 1477 // Міністерство освіти і науки України: офіц. сайт. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-ta-opisu-predmetnih-napryamiv-doslidzen-v-mezhah-specialnosti-081-pravo> (дата звернення: 23.10.2019).

3. Комзюк А. Т., Салманова О. Ю. Сучасні проблеми формування структури Особливого адміністративного права // Публічне адміністрування в умовах змін та перетворень: проблеми організації та правового забезпечення : зб. наук. пр. за матеріали III Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Харків, 11–12 квіт. 2019 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; відп. за вип.: Н. П. Матюхіна, Г. А. Гончаренко, М. С. Ковтун, С. А. Федчишин. Харків : Право, 2019. С. 11–14.

Одержано 06.11.2019

УДК 378.1:355.58

Тетяна Петрівна КОНОНЕНКО,

старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-5368-8158>

ЕКСТРЕМАЛЬНІ СИТУАЦІЇ: АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

В останні роки значно зріс науковий і практичний інтерес до питань, пов'язаних з успішною адаптацією й діяльністю фахівців екстремального профілю. До категорії осіб з високим рівнем безпеки можна віднести співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Міністерства внутрішніх справ України, РНБОУ, Міністерства оборони України, а також людей, які займаються екстремальними видами спорту.

Адаптивні здібності до стресу, професійна надійність, емоційна стійкість – це найважливіші показники психологічної підготовленості до виконання завдань в умовах професійного стресу. Недостатній розвиток адаптивних здібностей, невміння регулювати свої психічні й психофізіологічні стани можуть призводити до серйозних негативних наслідків, уникнути яких можна завдяки створенню злагодженої системи психологічного забезпечення. Тому розробка теоретичних і практичних питань психологічного забезпечення діяльності в екстремальних ситуаціях є одним з найважливіших завдань.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних літературних джерел показав, що, попри наявність окремих праць [1–5], проблемі функціонування цілісної системи психологічного забезпечення діяльності в екстремальних умовах приділяється ще мало уваги. Йдеться про опис структурних елементів системи психологічного забезпечення, завдань, функцій, етапів, методик тощо. Майже немає публікацій з проблем концептуалізації системи психологічного забезпечення діяльності в екстремальних умовах, що не дозволяє у повній мірі вирішувати практичні завдання оптимізації діяльності в екстремальних ситуаціях за допомогою соціально-психологічних, психологічних і психофізіологічних методів.

Тому *мета* нашого дослідження – аналіз стресових станів людини під впливом екстремальних умов діяльності, визначення теоретичних і практичних питань психологічного забезпечення в екстремальних ситуаціях за допомогою соціально-психологічних, психологічних і психофізіологічних заходів.

Вплив екстремальних ситуацій спричиняє виникнення специфічних емоційних станів, найбільш типовими серед яких є: стрес, афект, фрустрація.

Розглянемо детальніше кожен із них.

Стрес – це неспецифічна реакція організму у відповідь на несподівану та напружену ситуацію. Це фізіологічна реакція, що мобілізує резерви організму й готує його до фізичної активності. Під час стресу виділяються гормони, змінюється режим роботи багатьох органів і систем (ритм серця, частота пульсу тощо). Стрессова реакція має різні прояви у людей: активна – зростає ефективність діяльності, пасивна – ефективність діяльності різко зменшується [1, с. 96].

На нашу думку, важливим для розуміння особливостей розвитку стресових станів є положення про багаторівневий і багатофакторний характер їхньої детермінації в екстремальних умовах. Аналізуючи екстремальні ситуації, слід брати до уваги не тільки її об'єктивні особливості, а й відбиття ситуації у свідомості людини, оцінку власної здатності впоратись із ситуацією, подолати її на ґрунті попереднього досвіду, чи вироблення нових, інноваційних форм поведінки.

Афект – бурхливий та швидкоплинний стан, що повністю оволодіває людиною й характеризується значними змінами свідомості, порушенням вольового контролю за поведінкою. Афект у своєму перебігу має декілька етапів: на першому – різко дезорганізовується вся психічна діяльність, порушується орієнтування та оцінка дійсності; на другому – надмірне збудження супроводжується мало контрольованими (при фізіологічному афекті) або неконтрольованими (при патологічному афекті) діями; третій етап характеризується спадом нервової напруги, виникненням депресивного стану.

Фрустрація – це емоційний стан, що виникає у людини на шляху до мети при наявності реальних чи уявних перешкод, які вона оцінює як складні чи неможливі для подолання. Сила та тривалість фрустрації залежать від значимості мети, величини та характеру перешкод, мотивів поведінки, індивідуальних особливостей людини. Типові форми фрустрації: стенічна (гнів, агресія, дратівливість, посилення активності тощо) та астенічна (відчуття безсилля, апатія, депресія). Направлення впливу фрустрації може бути як конструктивним, так і деструктивним. Викликана фрустрацією напруга може сприяти досягненню мети, фокусуючи увагу індивіда більш твердо на конкретному мотиві, що діє на даний момент [1, с. 135–137].